

Дійові особи

У скандинавській міфології зустрічається чимало богів і богинь. З багатьма із них ви познайомитесь на цих сторінках. Однак в більшості історій, які дійшли до нашого часу, фігурують двоє богів — Одін і його син Тор, а також єдинокровний брат Одіна — син велетня на ім'я Локі, що живе з асами в Асгарді.

Одін

Найвищий і найстаріший з усіх богів — Одін.

Йому відомо багато таємниць. Одін віддав око за мудрість. А для того, щоб пізнати руни і здобути владу, він приніс у жертву самого себе.

Одін на дев'ять діб повиснув на світовому дереві Ігг-драсілл. Його бік проткнуло вістря списа, що завдало нестерпного болю, а тіло шарпали та шмагали вітри. Дев'ять днів і дев'ять ночей Одін нічого не їв і не пив. Він страждав на самоті, відчуваючи, як повільно згасає життя.

Одін замерз до кісток і вже здригався у передсмертній агонії, коли його жертва принесла свій темний плід: він опустил очі й побачив, що перед ним з'явилися руни. Він пізнав їх, збагнув їхню силу і суть. Тієї ж миті мотузка порвалася, і Одін із криком упав на землю.

Тепер він розумів, що таке магія, і міг підкорити собі весь світ.

Одін має багато імен. Він Бог-отець, Батько вбитих, Володар шибениць. Він же бог вантажів і бог в'язнів. А ще його називають Грімніром і Третім. У кожній країні Одін носить інше ім'я (адже йому поклоняються по-різному багатьма мовами).

Він завжди мандрує замаскований, щоб бачити світ так, як його бачать люди. Коли Одін з'являється серед нас, він має вигляд високого чоловіка у плащі та капелюсі.

У нього є два ворони, яких він називає Хугін і Мунін, що означає «думка» і «пам'ять». Ці птахи літають світом у пошуку новин і розказують Одину про все, що бачать. Вони сідають йому на плечі й нашіптують у вуха про те, що дізнались.

Коли Одін сидить на своєму високому троні у Глідск'яльві, йому видно все суще, де б воно не було. Нічого не може сховатися від його ока.

Одін приніс у світ війну: битви починаються з кидання списа в армію ворога — це символ того, що бій і смерті присвячують Одину. Якщо ти вижив у бою, це означає, що Одін був прихильним до тебе, а якщо ні — то Одін тебе покинув.

Якщо ти поляжеш у бою, як герой, то валькірії — прекрасні діви-воїниці, які відбирають душі тих, хто помер шляхетно, заберуть тебе до зали, відомої як Вальхалла. Він чекатиме на тебе у Вальхаллі, й ви будете пити, боротись, бенкетувати і воювати з Одіним на чолі.

Тор

Тор, син Одіна, — громовержець. Він скаже відверто там, де його батько злукавить, і буде чесний там, де Одін обмане.

Тор — рудобородий велет, і він не просто дужий, а найсильніший з усіх богів. Могутності Тору додає

пояс сили Мегінґйорд: коли він його одягає, то сила подвоюється.

За зброю Торіві служить Мйольнір — дивовижний молот, який для нього викували гноми. Про це ви ще дізнаєтесь докладніше. Тролі, крижані та гірські гіганти тремтять, коли бачать Мйольнір, адже від нього загинула сила-силенна їхніх братів і сестер. Тор носить залізні рукавиці, які допомагають йому тримати руків'я молота.

Матір'ю Тора була Йорд — богиня землі. Тор має синів — Моді (це слово означає «лютий») і Магні («сильний») та доньку на ім'я Труд («могутня»).

Його дружина — золотоволоса Сіф. До одруження з Тором вона мала сина на ім'я Улль, отож Тор став його вітчимом. Улль — це бог, який полює з луком і стрілами та бігає на лижах.

Тор — захисник Асгарда і Мідгарда.

Про Тора і його пригоди є чимало історій.

Деякі з них ви прочитаєте в цій книзі.

Локі

Локі — справжній красунчик. Він переконливий, привабливий, викликає довіру, а ще це найбільш хитрий, проникливий і винахідливий з усіх жителів Асгарда. І тому шкода, що в ньому так багато темряви: стільки гніву, заздрощів і похоті.

Локі — син Лаувейї, яку також називали Наль («голка»), бо вона була стрункою, вродливою і мала гострий розум. Батьком Локі, за переказами, був велетень Фарбауті; його ім'я означає «той, хто завдає небезпечних ударів», і Фарбауті цілком відповідав своєму імені.

Сам Локі ходить по небу в літаючих чоботях і може набувати подоби інших людей або тварин, проте найсильніша його зброя — це розум. Він хитріший,

підступніший та вигадливіший за будь-якого бога чи велетня. Навіть Один не зрівняється в хитрості з Локі.

Локі — єдинокровний брат Одіна. Ніхто з богів не знає, як і коли Локі з'явився в Асгарді. Він Торів друг і зрадник. Мабуть, боги терплять Локі тільки тому, що його хитрощі та виверти рятують їх так само часто, як і втягують у халепу.

Завдяки Локі світ стає цікавішим, але разом з тим і менш безпечним. Він батько чудовиськ, винахідник витівок, бог обману.

Локі забагато п'є і не відповідає за свої слова, думки чи вчинки, коли п'яніє. Разом зі своїми дітьми він застане Рагнарьок, кінець всього сущого, але битися буде не на боці богів Асгарда.

До початку і після

I

До початку часів не було нічого — ні землі, ні небес, ні зірок, ні неба: тільки туманний світ, безформний і безладний, світ вічного вогню.

На півночі був Ніфльхейм, світ темряви. Його прорізували одинадцять отруйних річок, які витікали із джерела в центрі світу — бурхливого виру під назвою Хвергельмір. У Ніфльхеймі було неймовірно холодно, а густий туман важко висів у повітрі, вкриваючи все навколо. Небеса губилися в тумані, а землю оповивала холодна імла.

На півдні був Муспельхейм. Тут панував вогонь. У цьому світі все горіло та палало. Якщо Ніфльхейм був сірим, то Муспельхейм — яскравим; у царстві туманів лютував мороз, а тут жевріла розпечена лава. Світ Муспельхейму палав від пекучого жару й вогню, як у кузні; не було тут ані суцільної землі, ані неба. Лише іскри та язики вогню, розпечене каміння і тліючі жаринки.

У Муспельхеймі, на краю полум'я, де у вогні видніється туман, де закінчуються простори царства, стояв Сурт, який існував іще до богів. Він і досі там стоїть. В його руках — палаючий меч, а кипляча лава і морозний туман — його рідна стихія.

Кажуть, що тільки тоді, коли настане Рагнарбок — кінець світу, Сурт зрушить із місця. Він вирушить із

Муспельхейму з полум'яним мечем у руках і обпалить світ вогнем, а всі боги один за одним поляжуть перед ним.

II

Між Муспельхеймом і Ніфльхеймом лежала безодня — пуста, безформне небуття, куди впадали річки туманного царства. Безодня ця називалася Гіннунґаґап, або «зяюча прірва». За незбагненно довгий час ці отруйні річки поступово затверділи у просторі між вогнем і туманом, утворивши гігантські льодовики. На півночі безодні лід сповивав замерзлий туман із кульками граду, а от на півдні, де льодовики сягали царства вогню, крига стикалася з жаринками й іскрами Муспельхейму, й теплі вітри з країни полум'я робили повітря над льодом таким ніжним і приємним, як весняного дня.

Там, де зустрілися крига й вогонь, лід розтанув і в талих водах зародилося життя: це було створіння у людській подобі, більше за світи, ширше за усіх велетнів, як нинішніх, так і майбутніх. Воно мало обидві статі — чоловічу й жіночу.

Створіння це було предком усіх велетнів і носило ім'я Імір.

Імір був не єдиною живою істотою, яка зародилася з талого льоду: крім нього, на світ з'явилася безрога корова — така велика, що розумом її не досягнути. Вона харчувалась, облизуючи солоні крижані брили, а молоко з її вимені лилось рікою. Цим молоком корова годувала Іміра.

Гігант пив молоко і ріс. Він назвав корову Аудумлою.

Своїм рожевим язиком корова виліпила із криги людину: на перший день з'явилося лише волосся, на другий — голова, а третього дня із льоду постав чоловік.

Це був Бурі, прабатько богів.

Імір заснув, а уві сні породив дітей: з-під його лівої руки народилися велетень та велетка, а з-під ніг виріс шестиголовий гігант. Саме від дітей Іміра пішли всі гіганти.

З цих гігантів Бурі взяв собі дружину, і в них народився син, якого вони назвали Бьором. Згодом Бьор одружився з донькою гіганта на ім'я Бестла і мав від неї трьох синів: Одіна, Вілі та Ве.

Одін, Вілі та Ве — три сини Бьора — вирости і стали дорослими. Вони росли і бачили вдалині вогні Муспельхейма і морок Ніфльхейма, втім, знали, що у цих місцях на них чигає смерть. Брати назавжди застрягли в Гіннунґаґапі — безмежній прірві між вогнем і туманом. Буття для них не надто відрізнялося від небуття.

Навколо не було моря і піску, трави чи каміння, не було землі, дерев, неба й зірок. У ті часи не було ні світу, ні небес, ні землі. Була сама лише прірва: порожнє місце, яке чекало, доки його наповнить життя.

Настав час творення. Ве, Вілі та Одін поглянули один на одного й почали міркувати, що слід зробити у безодні Гіннунґаґап. Вони говорили про Всесвіт, життя і майбутнє.

Одін, Вілі та Ве вбили гіганта Іміра. Це був єдиний вихід, бо іншого способу створити світи не існувало. Так все почалось — це була смерть, яка зробила можливим життя.

Брати закололи велетня. Кров ринула з тіла Іміра нескінченним потоком; ріки крові, солоні, як море, й сірі, як океан, забили фонтаном і спричинили потоп такий раптовий, могутній і глибокий, що він змив і знищив усіх гігантів. (Врятувався лише велетень Бергельмір, онук Іміра, з дружиною — вони залізли на дерев'яний ящик, що послужив їм за корабель. Усі велетні, яких ми бачимо та боїмося сьогодні, пішли від них.)

Із плоті Іміра Одін із братами створили землю, а з кісток виклали гори та скелі.

Усе каміння, галька, пісок і гравій, які є сьогодні, — це зуби Іміра та уламки його кісток, що їх переламали і розчавили Одін, Вілі та Ве під час битви з Іміром.

Моря, що омивають світи, — це Імірова кров і піт.

Погляньте на небо: перед вами середина Імірового черепа. Зірки, які сяють уночі, планети, всі комети й метеори — це іскри, що долетіли від вогнів Муспельхейму. Ну, а хмари, які видно вдень, колись були мозком Іміра, і хтозна, що у них на думці зараз.

III

Світ — це плаский диск, зусібіч оточений морем. Гіганти живуть на краю світу, поряд із найглибшими морями.

Щоб вони не підходили занадто близько, Одін, Вілі та Ве відгородили середину світу стіною, яку зробили з вій Іміра. Це місце вони назвали Мідгардом.

Мідгارد був порожнім. Тутешні землі мали чудовий вигляд, але ніхто не ходив лугами і не рибалив у чистих водах, нікому було підкорювати гірські вершини чи милуватися хмарами.

Одін, Вілі та Ве розуміли, що світ без живих істот — не світ. Вони блукали по всіх усядах у пошуках людей, але так нікого й не знайшли. Зрештою, на скелястому березі біля моря, поміж галькою брати знайшли дві колоди, які раніше гойдалися на хвилях, аж доки їх не викинуло на берег.

Перша колода була ясеневою. Ясен — пружне і гарне дерево з корінням, що йде углиб. По ясену добре різьбити, бо він не тріскається й не розколюється. З ясена виходить гарне руків'я інструмента або ратище списа.

Друга колода, яку брати знайшли поряд із першою на березі — вона лежала майже впритул до неї,

виявилася вільховою. Вільха — витончене дерево, однак таке тверде, що з нього виходять найміцніші дошки й балки; з вільхи можна збудувати чудовий дім.

Боги взяли дві колоди і встромили їх сторчма в пісок; тепер вони були на людський зріст. Один тримав колоди, а решта братів по черзі вдихнули у них життя. Так мертві берегові колоди перетворилися на живих істот.

Вілі дав їм волю, розум і рішучість. Тепер вони могли рухатись і чогось прагнути.

Ве обтесав колоди, надавши їм людської подоби. Він вирізав вуха, щоб вони могли чути, очі, щоб бачити, і губи, щоб говорити.

Тепер замість двох колод на березі стояли дві оголені людини. З однієї колоди Ве вирізав чоловіка, а з іншої — жінку.

Троє братів придумали для чоловіка й жінки одяг, щоб вони прикрилися і не мерзли, стоячи на узбережжі краю світу, де на них летіли бризки холодної морської води. Наостанок боги дали двом створеним людям імена: чоловіка вони назвали Аск, або «Ясен», а жінку — Ембла, або «Вільха».

Аск і Ембла були батьком і матір'ю кожного з нас: будь-яка людина завдячує життям своїм батькам, а також їхнім батькам і батькам їхніх батьків. Отож, якщо цей ланцюжок продовжити, то виявиться, що нашими прабатьками були Аск і Ембла.

Ембла й Аск стали жити в Мідгарді, під захистом стін, які боги спорудили з вій Іміра. Тут вони згодом побудують свою домівку, захищену від гігантів, чудовиськ та інших загроз, що чатують на далеких просторах. У Мідгарді вони зможуть спокійно рости своїх дітей.

Ось чому Одіна називають Богом-отцем. Адже він був батьком богів, і саме він вдихнув життя у наших з вами пра-пра-прабатьків. Не має значення, бог ти чи смертний, — твоїм батьком завжди буде Одін.

Іггдрасілля і дев'ять світів

Іггдрасілля — це могутнє ясенове дерево, найдо-
сконаліше та найпрекрасніше з усіх дерев, а також
найбільше.

Іггдрасілля росте між дев'яти світів і з'єднує їх один з
одним. Це найпишніше і найвище дерево на світі. Його
верхів'я здіймається вище неба.

Іггдрасілля настільки велетенський, що пустив коре-
ні одразу в трьох світах, де їх живлять три джерела.

Перший і найглибший корінь простягнувся у потой-
бічний світ, до Ніфльхейму — місця, що існувало задов-
го до всіх інших. В центрі царства темряви б'є вічно ви-
руюче джерело Хвергельмір, що гуде, немов киплячий
чайник. У цих водах живе дракон Нідхьогг — він без
упину підгризає корінь дерева знизу.

Другий корінь опустився у світ крижаних гігантів, до
джерела Міміра.

На самому вершечку світового дерева сидить мудрий
орел, а між очей у нього примостився сокіл.

Гілками ясена бігає білка на ім'я Рататоск. Вона до-
помагає Нідхьоггу, страшному пожирачу трупів, і орлу
обмінюватися плітками та новинами. Білка дурить оби-
дві сторони і радіє з того, що провокує їх на сварки.

Велетенське гілля світового дерева гризуть чотири
олени: вони об'їдають кору і листя. А внизу, біля основи,
коріння точить сила-силенна змій.

На світове дерево можна вилізти. Саме на Іггдрасіллі на знак жертви вішався Один, а відтак світове дерево стало шибеницею, а Один — Богом шибениць.

Боги не користуються світовим деревом. Вони переходять між світами через Біфрьост — міст-веселку. Тільки боги можуть мандрувати веселкою; будь-який крижаний гігант або троль обпалив би собі ноги, якби спробував видертись на веселку, щоб дістатися Асгарда.

Всього існує дев'ять світів:

Асгард, світ асів. Саме тут живе Один.

Альвхейм, світ, де живуть світлі альви. Світлі альви прекрасні, як сонце чи зорі.

Нідавеллір, також відомий як Свартальхейм, де під горами живуть і створюють дивовижні річчї гноми (або, як їх ще називають, темні альви).

Мідгард, світ чоловіків і жінок, світ, у якому живемо ми з вами.

Йотунхейм, де живуть, блукають і мають власні помешкання крижані гіганти та гірські велетні.

Ванакхейм, де живуть вани. Аси та вани пов'язані мирними угодами, тож багато ванів живе в Асгарді, разом із асами.

Ніфльхейм, царство мороку й туману.

Муспельхейм, світ вогню, де чекає свого часу Сурт.

А ще є світ, названий на честь його правительки: Хель — місце, куди потрапляють загиблі, які не померли в бою смертю героїв.

Останній корінь світового дерева простягається до джерела у світі богів Асгарді, де живуть аси. Щодня боги проводять тут свої наради, і саме тут вони зустрінуться в останні дні існування світу, перш ніж вирушити на вирішальну битву — Рагнарьок. Це джерело називається Урд.

Тут живуть три сестри-норни — мудрі діви. Вони доглядають джерело і дбають про те, щоб коріння Ігг-драсілля завжди було обмазане глиною, а дерево — полите. Джерело належить першій сестрі, Урд; її ім'я означає «доля», «фатум». Урд — це минуле. Верданді, друга сестра, — її ім'я означає «становлення» — відповідає за сьогоднішнє, а Скульд, третя сестра, чиє ім'я перекладається як «те, що має статися», визначає майбутнє.

Норни вирішують, що станеться у житті людини. Окрім цих трьох, є й інші норни. Норни-гіганти і норни-альви, норни-гноми і норни-вани, хороші та погані норни — саме вони вирішують, якою буде людська доля. Одні норни дарують людям гарне життя, а інші — важке, коротке чи покручене.

Там, біля джерела Урд, вони плетуть людську долю.